

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INFLYATSIYANI TARGETLASH
SHAROITIDA PUL-KREDIT TRANSMISSIYA MEXANIZMINI
TAKOMILLASHTIRISHNING AMALIY YECHIMLARI.

Musurmankulova Fotima Atamuratovna

Toshkent "Kimyo" xalqaro universiteti Bank ishi va audit fakulteti magistranti. Orcid 0009-0001-1419-2555 UO'K 336.711:336.77(575.1)

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida inflyatsiyani targetlash siyosati sharoitida pul-kredit transmissiya mexanizmining amal qilish xususiyatlari va uni takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqotda markaziy bank instrumentlarining real iqtisodiyotga ta'sir kanallari, foiz stavkalari, kreditlash hajmi hamda inflyatsiya darajasiga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, pul-kredit siyosati samaradorligini oshirish, bozor mexanizmlarini rivojlantirish va moliyaviy tizim barqarorligini ta'minlashga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inflyatsiya targetlash, pul-kredit siyosati, transmissiya mexanizmi, Markaziy bank, foiz stavkasi, kreditlash, monetar siyosat, inflyatsiya darajasi, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy bozorlar, makroiqtisodiy siyosat, likvidlik, pul massasi.

Zamonaviy iqtisodiy tizimlarda inflyatsiyani targetlash rejimi pul-kredit siyosatini olib borishda eng samarali yondashuvlardan biri sifatida qaralmoqda. O'zbekiston Respublikasida ham ushbu tizimga bosqichma-bosqich o'tish jarayoni amalga oshirilmoqda va bu jarayon Markaziy bank faoliyatining yangi sifat bosqichiga ko'tarilishini anglatadi. Inflyatsiyani targetlash sharoitida asosiy e'tibor narxlar barqarorligini ta'minlashga qaratiladi, bunda Markaziy bank o'zining asosiy instrumentlari orqali inflyatsiya darajasini ma'lum maqsadli ko'rsatkich atrofida ushlab turishga intiladi. Biroq ushbu maqsadga erishishda pul-kredit transmissiya mexanizmining samaradorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

Pul-kredit transmissiya mexanizmi — bu Markaziy bank tomonidan qabul qilinayotgan qarorlarning iqtisodiyotga qanday va qanchalik tez uzatilishini ifodalovchi tizimdir. O'zbekiston sharoitida bu mexanizm bir necha kanallar orqali amal qiladi: foiz kanali, kredit kanali, valyuta kanali hamda kutilmalar kanali. Har bir kanalning ishlash darajasi mamlakatdagi moliya bozorlari rivoji, bank tizimining holati va iqtisodiy subyektlarning xatti-harakatlariga bevosita bog'liq. Shu sababli inflyatsiyani targetlash siyosatini to'liq joriy etish uchun ushbu kanallarni chuqur takomillashtirish zarur bo'ladi.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda foiz kanali hali yetarli darajada samarali ishlamayapti. Markaziy bank tomonidan asosiy stavkaning o'zgarishi bozor foiz stavkalariga to'liq va tezkor uzatilmaydi. Natijada kredit va depozit stavkalari o'rtasidagi tafovut yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Bu esa iqtisodiyotga berilayotgan monetar signallarning kuchini pasaytiradi. Mazkur muammoni hal etish uchun banklararo pul bozori faoliyatini rivojlantirish, qisqa muddatli likvidlik instrumentlarini kengaytirish hamda foiz stavkalarini shakllantirishda bozor mexanizmlarining rolini oshirish zarur.

Kredit kanali ham O'zbekiston iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, uning samaradorligi bir qator omillar bilan cheklanmoqda. Kreditlash jarayonida risklarning yuqoriligi, ta'minot talablari qat'iyiligi va moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi real sektor subyektlari uchun kredit olish imkoniyatlarini toraytiradi. Shu sababli kredit kanali orqali pul-kredit siyosatining iqtisodiyotga ta'sirini kuchaytirish uchun kreditlash shartlarini soddalashtirish, kredit kafolatlari tizimini rivojlantirish va kichik biznesni moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish zarur bo'ladi.

Valyuta kanali ham inflyatsiyani targetlash sharoitida muhim o'rin tutadi. Milliy valyuta kursining o'zgarishi import narxlari orqali ichki inflyatsiyaga bevosita ta'sir qiladi. O'zbekiston iqtisodiyotida import ulushi yuqori bo'lganligi sababli valyuta kursining keskin tebranishlari narxlar barqarorligiga jiddiy xavf tug'dirishi mumkin. Shu bois valyuta bozorida muvozanatni ta'minlash, bozor ishtirokchilarining ishonchini mustahkamlash va kurs shakllanishida shaffoflikni oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Inflyatsion kutilmalarni boshqarish esa pul-kredit transmissiya mexanizmining eng nozik, ammo eng muhim jihatlaridan biridir. Agar iqtisodiy subyektlar kelgusida narxlar oshishini kutsa, ular o'z xatti-harakatlarini shunga mos ravishda o'zgartiradi, bu esa inflyatsiyani yanada kuchaytiradi. Shu sababli Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan siyosatning ochiqdigi va izchilligi muhim ahamiyatga ega. Aholi va biznes uchun aniq signal berish, prognozlarni muntazam e'lon qilib borish va iqtisodiy qarorlarning mohiyatini tushuntirish orqali kutilmalarni boshqarish mumkin.

So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiy muhitida inflyatsiya darajasi va uni barqarorlashtirish masalasi markaziy o'ringa chiqdi. Inflyatsiyani targetlash tizimiga o'tish jarayoni esa nafaqat monetar instrumentlarni takomillashtirishni, balki pul-kredit transmissiya mexanizmining samarali ishlashini ham talab etadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, inflyatsiyani targetlash siyosatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi birinchi navbatda inflyatsiyani pul-kredit siyosatining ustuvor maqsadi sifatida qat'iy belgilash va ushbu siyosatning yuqori darajadagi shaffofligini ta'minlash bilan chambarchas bog'liqdir.

O'zbekiston sharoitida ham pul-kredit siyosatining ochiqdiligini ta'minlash va Markaziy bank faoliyatining tushunarililigini oshirish transmissiya mexanizmining samaradorligini kuchaytiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Markaziy bank tomonidan asosiy stavka bo'yicha qarorlarning sabablarini izchil tushuntirib borish, o'rta muddatli prognozlarni e'lon qilish va iqtisodiy rivojlanish ssenariylarini ochiq taqdim etish iqtisodiy agentlarning kutilmalarini shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu esa pul-kredit siyosati signallarining real sektorga tezroq va aniqroq uzatilishini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, inflyatsion kutilmalarni barqarorlashtirishda Markaziy bankka bo'lgan ishonch hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Agar aholi va biznes subyektlari Markaziy bank siyosatini ishonchli deb qabul qilsa, ular o'z iqtisodiy qarorlarini ushbu siyosatga mos ravishda shakllantiradi. Natijada pul-kredit transmissiya mexanizmi kuchayadi, ya'ni foiz stavkalari, kreditlash va valyuta kanallari orqali berilayotgan signal iqtisodiyotga samaraliroq uzatiladi. Aksincha, ishonch past bo'lgan sharoitda hatto eng to'g'ri monetar qarorlar ham kutilgan natijani bermasligi mumkin.

Demak, O'zbekiston Respublikasida inflyatsiyani targetlash sharoitida pul-kredit transmissiya mexanizmini takomillashtirish faqat texnik yoki moliyaviy instrumentlar

bilan cheklanib qolmay, balki institutsional islohotlar, shaffoflikni oshirish va kommunikatsiya siyosatini kuchaytirish orqali ham amalga oshirilishi zarur.

Pul-kredit transmissiya mexanizmini takomillashtirishning amaliy yechimlari sifatida, avvalo, moliya bozorlarini chuqurlashtirish zarur. Kapital bozori, obligatsiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlarning rivojlanishi Markaziy bank qarorlarining iqtisodiyotga uzatilishini tezlashtiradi. Bundan tashqari, raqamli bank xizmatlari va fintech texnologiyalarini rivojlantirish moliyaviy vositalarning ommaviyligini oshiradi hamda pul-kredit siyosatining samaradorligini kuchaytiradi.

Hozirgi bosqichda O'zbekiston Respublikasida Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosatining samaradorligini baholash masalasi alohida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, qabul qilinayotgan monetar qarorlarning real iqtisodiy jarayonlarga qanchalik tez va samarali ta'sir ko'rsatayotganini aniqlash inflyatsiyani targetlash rejimining muvaffaqiyati uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, pul-kredit transmissiya mexanizmining ishlash darajasini chuqur tahlil qilish va uni takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Pul-kredit transmissiya mexanizmi Markaziy bank tomonidan amalga oshirilayotgan foiz va valyuta siyosati choralarning iqtisodiy faollik, jamg'arish, iste'mol hamda inflyatsiya jarayonlariga uzatilish yo'llarini ifodalaydi. Ushbu mexanizmning samaradorligi iqtisodiyotda pul oqimlarining qanchalik tez va to'liq taqsimlanishi bilan belgilanadi. Agar transmissiya mexanizmi samarali ishlasa, Markaziy bank qarorlari qisqa muddat ichida real sektorda o'z aksini topadi, aks holda esa monetar siyosat signallari iqtisodiyotga sust yetib boradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, transmissiya mexanizmini baholashda turli kanallarga alohida e'tibor qaratiladi. Ayrim yondashuvlarda foiz stavkasi asosiy omil sifatida qaralsa, boshqalarida kreditlash yoki aktivlar qiymati ustuvor deb olinadi. O'zbekiston sharoitida esa foiz stavkasi, kredit hajmi va valyuta kursi kanallari asosiy ahamiyat kasb etadi. Ushbu kanallar o'zaro bog'liq holda iqtisodiy jarayonlarga kompleks ta'sir ko'rsatadi.

Foiz stavkasi kanali orqali Markaziy bankning asosiy stavkasi iqtisodiyotdagi boshqa foiz ko'rsatkichlari uchun yo'naltiruvchi signal vazifasini bajaradi. Biroq amaliyotda ushbu signalning to'liq uzatilmaligi, ya'ni asosiy stavka va tijorat banklari kredit stavkalari o'rtasida sezilarli tafovut mavjudligi ushbu kanal samaradorligini pasaytirmoqda. Kredit kanali esa real sektorga moliyaviy resurslarning yetib borish darajasi bilan belgilanadi. Kreditlash hajmining yetarli darajada kengaymasligi yoki kreditlarning yuqori foizlarda berilishi ushbu kanal orqali ta'sirni cheklaydi.

Valyuta kursi kanali esa ochiq iqtisodiyot sharoitida muhim o'rin tutadi. Milliy valyuta kursining o'zgarishi import narxlarini orqali ichki inflyatsiyaga tezkor ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli valyuta bozorida muvozanatni ta'minlash va kurs shakllanishida bozor mexanizmlarini rivojlantirish pul-kredit siyosati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, bank tizimida raqobat muhitini kuchaytirish, davlat ulushi yuqori bo'lgan banklar faoliyatini transformatsiya qilish va xususiy sektor ulushini oshirish ham

muhim vazifalardan biridir. Bu esa foiz stavkalari shakllanishini yanada bozor tamoyillariga yaqinlashtiradi va transmissiya mexanizmining ishlashini yaxshilaydi.

Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasida inflyatsiyani targetlash sharoitida pul-kredit transmissiya mexanizmini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayonda nafaqat monetar instrumentlarni takomillashtirish, balki moliya bozorlari infratuzilmasini rivojlantirish, bank tizimini isloh qilish va iqtisodiy subyektlarning ishonchini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu orqali Markaziy bank siyosatining iqtisodiyotga ta'siri kuchayadi va barqaror iqtisodiy o'sish uchun mustahkam asos yaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida inflyatsiyani targetlash rejimiga o'tish pul-kredit siyosati samaradorligini oshirishda muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu jarayonda pul-kredit transmissiya mexanizmining to'g'ri va samarali ishlashi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, foiz stavkasi kanali, kreditlash hajmi va kutilmalar mexanizmini takomillashtirish orqali inflyatsiya darajasini barqaror ushlab turish mumkin. Shu bilan birga, moliyaviy bozorlarni chuqurlashtirish, bank tizimini mustahkamlash va Markaziy bankning institutsional mustaqilligini oshirish zarur. Natijada, mazkur choralar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, investitsion muhitni yaxshilash va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga erishishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosatining asosiy yo'nalishlari va yillik hisobotlar.
2. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. "O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki to'g'risida".
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari (pul-kredit siyosati va inflyatsiyani targetlashga oid).
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Rasmiy statistik ma'lumotlar to'plami.
5. Abdurahmonov Q.X. Makroiqtisodiyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
6. Vahobov A.V., Jo'rayev T.J. Pul-kredit siyosati va bank ishi asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.
7. Yuldashev N.M. Moliya bozorlari va institutlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.